

Türkiye’de Kamuoyunun Serbest Ticaret ve Küreselleşme Algısı ve Bu Algının Temel Dinamikleri

Öz

Bu makalede Türkiye’de bireylerin dış ticarete liberalleşme ve serbest ticaret anlaşmalarına ne ölçüde destek verdikleri ve bu desteğin altında yatan faktörler Türkiye temsili, 1485 kişiden oluşan bir örnekleme gerçekleştirilen anket çalışması üzerinden incelenmektedir. Gerçekleştirilen lojistik regresyon analizinde elde edilen sonuçlara göre, daha genç, kişi başına düşen hane halkı gelir seviyesi daha yüksek, milliyetçilik seviyesi daha az, ekonomik durumundan daha fazla tatmin olan ve ekonomik liberalizasyonun olası sonuçları hakkında daha fazla bilgi sahibi kişilerin başka ülkelerle imzalanan serbest ticaret anlaşmalarına ve küreselleşmeye daha fazla destek verdikleri görülmüştür. Buna karşılık, literatürde etkileri tartışılan cinsiyet, ideolojik oryantasyon, ve eğitim seviyesi gibi çeşitli faktörlerin bireylerin ticaretin liberalizasyonu ve küreselleşme konularındaki tutumlarına herhangi bir etkisi olduğuna dair bir bulgu elde edilememiştir.

Osman Sabri KIRATLI¹

Anahtar Kelimeler: *Kamuoyu, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Küreselleşme*

‘Laissez-Passer’? The Public Opinion on Free Trade and Globalization and the Underlying Dynamics in Turkey

Abstract

This article investigates to what extent individuals in Turkey support trade liberalization and signing of free trade agreements with other countries and the underlying dynamics of their attitudes. The logistic regression analysis conducted on the data acquired through a nationally representative survey with 1596 participants reveals that those who are younger, less nationalist, more content about their current economic situation, earn more and possess higher level of knowledge on the possible consequences of economic liberalization are more supportive to signing FTA's and the process of globalization. On the other hand, some factors which have been identified as possibly influential dynamics in the literature such as sex, income, occupation, ideology and education did not attain any statistical significance in our analysis.

¹ Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü
osmansabirikratli@boun.edu.tr

Keywords: *Public Opinion, Free Trade Agreements, Globalization*

Giriş

Uluslararası ekonomi son yetmiş yılda büyük bir dönüşüm gerçekleştirmiş, yalnızca dış ticaret muazzam ölçülerde artmamış, aynı zamanda ülkeler arasındaki gümrük ve gümrük dışı duvarların sistemik bir şekilde indirilmesiyle serbest ticareti mümkün kılacak uluslararası düzeyde kurumsallaşma hız kazanmıştır. Uluslararası ticareti gümrük tarifelerini azaltmak ve uluslararası ticaretin önündeki ayrımcılık başta olmak üzere tüm engelleri kaldırmak amacıyla 1947’de imzalanan GATT Anlaşması’nın 1994 yılında reforme edilmesiyle kurulan, küresel düzeydeki kurumsallaşmanın tepe noktası Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’nün 2016 itibarıyla 161 üyesi bulunmaktadır ki, bu dünya üzerindeki ülkelerin yüzde 98’inin DTÖ üyesi olduğu anlamına gelmektedir. Bunun haricinde bir çok ülke ikili serbest ticaret anlaşmaları (STA) imzalamakta, ya da çok taraflı bölgesel serbest ticaret bölgelerinin kurulmasına onay vermektedirler. İstatistikler ekonomik düzlemde yaşanan bu küreselleşmenin ne boyuta geldiğini görmek açısından önemlidir. Özellikle sanayi malları üzerindeki gümrük tarifelerinin önemli ölçüde düşürülmesi ve GATT’den daha kapsamlı bir kurumsal yapı ve güçlü enstrümanlara sahip DTÖ’nün kurulmasının karara bağlandığı Uruguay Round görüşmelerinin tamamlandığı 1993 sonunda tercihli ticaret anlaşmalarının sayısı 40’dan az iken, bugün 250’den fazla ikili veya çok taraflı serbest ticaret anlaşması ya yürürlükte ya da müzakere halindedir (UNCTAD). Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nın 2015 yılı için hazırladığı rapor dünya ticaretinin üçte biri DTÖ’nün en çok kayırılan ülke ve karşılıklılık prensipleri¹ sonucu, üçte biri ise ikili ve bölgesel serbest ticaret anlaşmaları sayesinde tamamıyla serbest hale geldiğini belirtmektedir (UNCTAD 2015). Neredeyse dünyadaki her ülke en az bir tercihli ticaret anlaşmasına taraf olmakla beraber, özellikle AB ülkeleri başta olmak üzere, Bolivya, Kolombiya, Ekvator ve Peru’dan oluşan And ülkeleri ve bazı Afrika devletleri birçok ticaret anlaşmasında bulunmaktadır. Türkiye de küresel düzlemde yaşanan bu

¹ En çok kayırılan ülke prensibine göre, DTÖ üyesi bir ülke bir başka ülkeye sağladığı tarife indirimi benzeri ayrıcalıklı ticaret rejimini diğer tüm üye ülkelere de aynı şekilde uygulamakla yükümlüdür. Karşılıklılık ilkesine göre ise üye ülkeler kendilerine sağlanan ticaret imtiyazlara aynı şekilde karşılık vermekle yükümlü kılınmıştır.

dönüşümden uzak kalmamış, çoğu son yirmi yılda olmak üzere otuz üç tane STA’ya taraf olmuştur². Türkiye ayrıca, Avrupa Birliği (AB) ile imzaladığı Gümrük Birliği anlaşması dahilinde, AB’nin üçüncü ülkelere yönelik tercihli ticaret sistemlerini de üstlenmektedir.

Uluslararası sistemde bu büyüklükte yaşanan değişim, en başta üretici ve tüketici olarak seçmenleri ilgilendirmektedir. Gümrüksüz mal ve hizmet ticareti en temelde iç piyasada fiyatların ucuzlamasına neden olacak, bu da tüketicinin refahının artmasını sağlayacak bir ekonomi politikasıdır. Bununla beraber, özellikle rekabet gücü düşük sektörler serbest ticaretten olumsuz etkilenecekler; dışarıdan gelecek üretim maliyetleri düşük üreticiler karşısında ya maliyet ve fiyatlarını düşürerek sektörde kalma ya da küçülme veya tamamıyla sektörden çıkma yoluna gideceklerdir. Ticaretin serbestleşmesi aynı zamanda önemli siyasal sonuçları olan da bir süreçtir. Devletler bu süreçte ekonomi politikalarındaki tek yetkili kurum olmaktan çıkacak, işgücünün dolaşımından pazar erişimine, fikri mülkiyet haklarından kurumsal yönetişime kadar uzanan bir dizi alanda dünyadaki hakim tercihlerle uyumlu neoliberal politikalar izlemek zorunda kalacaklardır. Bu da yalnızca devletin egemenlik haklarının aşınması anlamına gelmeyecek, aynı zamanda ülkeler arasındaki kültürel ve sosyal çeşitliliğin de azalmasına neden olacaktır. Kısaca serbest ticaret ve buna eşlik eden neoliberal politikaların, toplumun siyasetinden kültürüne, bir çok alanda etkisi olacak bir dönüşüme sebep olduğu ve olacağı açıktır (bkn: Duina 2006, Suranovic ve Winthrop 2005).

Gerek ekonomik, gerek ise sosyal olarak seçmenlerin hayatına önemli yansımaları olan ticaretin serbestleşmesi bu özellikleriyle aynı zamanda siyaseti de yakından ilgilendiren bir olgudur. Ekonomi alanında alınan her kararın seçmenin refahı-

² Bu otuz üç anlaşmadan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleriyle akdedilmiş olan on bir tanesi, bu ülkelerin AB üyelikleri sonrasında feshedilmiştir. Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Serbest Ticaret Anlaşmalarına İlişkin Genel Bilgi, İnternet adresi: http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/di-slliskiler/SerbestTic?_afLoop=783901391222414&_afWindowMode=0&_afWindowId=16u4d0x3c7_1#1!%40%40%3F_afWindowId%3D16u4d0x3c7_1%26_afrLoop%3D783901391222414%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D18319xfhtv_4

na yapacağı etki göz önüne alındığında, ülke politikalarını belirleyen yürütme organlarının seçimle iş başına geldiği demokrasilerde, herhangi bir hükümetin seçmenler nezdinde destek bulmayan ekonomik politikalara imza atması oldukça zordur. Buna ek olarak seçimlerde ekonomik konuların seçmen tercihlerindeki en önemli öncelik olduğu konusunda geniş bir literatür bulunmaktadır (Markus 1988, 1992; Lewis-Beck ve Steigmeier 2000; Mackuen, Erikson, and Stimson 1992; Nadeau and Lewis-Beck 2001; Dorussen and Taylor 2002). Bu durumda hükümeti ya da muhalefeti oluşturan partilerin seçmenlerin genel olarak ekonomi politikalarında, özel olarak ise dış ticaret konusunda tercih ve tutumlarını sürekli olarak takip etmeleri gerekliliği ortaya çıkar.

Tüm bu veriler şu soruya gündeme getirmektedir: Bireylerin dış ticaret konusundaki tercihlerini hangi faktörler belirlemektedir? Bu konuda özellikle son yirmi yılda oluşan geniş literatürde, dış ticarete liberalleşmeye verilen desteği açıklamak üzere, temelleri İkinci Dünya Savaşı öncesi atılan Stolper-Samuelson teoremi ve Heckscher-Ohlin modeli öne çıkmaktadır. Buna göre bireyin işgücü olarak vasıf seviyesi ve çalıştığı sektörün rekabet gücü o kişinin serbest ticarete vereceği desteğin seviyesini belirleyecektir (Ohlin 1933, Stolper and Samuelson 1941). Bunun haricinde eğitim seviyesi (örn. Inglehart vd. 1996), yaş (örn. Rankin 2001), cinsiyet, milliyetçilik seviyesi ve etnosentrizm (örn. Margalit 2012, Mayda ve Rodrik 2005, Cohen 2001) ekonomi bilgisi, siyasal ve ekonomik ideolojiler (örn. Herrmann vd. 2001), seçkinler tarafından yönlendirilme (örn. Ardanaz vd. 2013) gibi faktörlerin de önemli olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur.

Geniş bir teorik yelpazede cevap aranan seçmenlerin serbest ticaret konusundaki tutumları sorusunda, halen bir fikir birliğine varılamadığı gibi, sözü edilen akademik çalışmaların neredeyse tamamının Batı ülkelerinde, özellikle de ABD’de gerçekleştirilmiş olması, bu toplumların sahip olduğu gelişmişlik düzeyine, üretim altyapısına, sektörel dağılıma sahip olmayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde benzer faktörlerin ne derece geçerli olduğu sorusunun da yanıtı kalmasına neden olmaktadır. Özellikle sosyal ve kültürel geçmişleri ile de Batı dünyasından ayrılan toplumlarda seçmenin ideolojik olarak liberal ekonomiye bakışlarındaki olası farklılık da bu sorunun geçerliliğini arttıran önemli bir ayrıntıdır.

Literatürdeki bu boşluktan hareketle, bu makale Türkiye’de seçmenlerin dış ticarete liberalleşme ve serbest ticaret anlaşmalarına yaklaşımlarını ve bu yaklaşımların hangi nedensel faktörler sonucu oluştuğunu, Türkiye örneklemini üzerinde 1485 kişi ile gerçekleştirilen anket çalışması sonucu elde edilen data üzerinden analiz edecektir. Metodolojik olarak, Türkiye’de uluslararası politik ekonomi alanında gerçekleştirilen çok yetersiz sayıda kamuoyu anketleri bulunmakta, ayrıca bu anketler, betimleyici istatistiksel veri sağlamaktan öteye gidememektedir. Ayrıyeten bu anketlerde genel olarak ağırlığın güncel dış politika sorunlarına verilmesi de kamuoyunu oluşturan neden-sonuç ilişkileri üzerine kapsamlı bir araştırma yapılmasına engel olmaktadır. Bu makaleye temel olan anket çalışmasında soruların gündemde olan spesifik dış politika ve ekonomi sorunları yerine, daha genel olarak formüle edilmiş olması, seçmen tercihlerini anlamamız açısından önemli bir artı değer sağlamıştır. Teorik açıdan ise, mevcut dış ticaret kamuoyu algılarının nasıl şekillendiğini konu edinen bu araştırmanın Türkiye gibi Batı’dan tarihsel ve kültürel olarak farklı bir geçmişe sahip bir ülkede gerçekleştirilmiş olması, yapılacak analizin literatürdeki mevcut argümanlar için bir dış geçerlilik testi olmasını sağlayacak, bu argümanların başka coğrafyalarda ne ölçüde genelleştirilebilecekleri yönünde bize önemli fikirler vermesi anlamında da gelecektir.

Teori

Genel olarak bireylerin ticaret politikaları tercihlerinde belirleyici etkenler iki gruba ayrılabilir: Ekonomik etkenler, ve sosyal ve siyasal etkenler. Ekonomik etkenler, uluslararası ticaretin serbestleşerek gerek volüm olarak artması gerekse üretim ve tüketim kompozisyonlarını değiştirmesinin, bireylerin refahına ve iş güvencelerine direk olarak etki yapacağı, bu durumun da bireylerin ticaretin liberalleşmesine karşı olan tutumlarının ana belirleyicisi olacağı varsayımına dayanır. Stolper-Samuelson teoremi ve Heckscher-Ohlin modelinin öngördüğü üzere, serbest ticaret bir ülkede hangi işgücü faktörü görece olarak fazla bulunuyorsa, ona fayda sağlayacaktır. Buna göre, ekonomileri gelişmiş, eğitim seviyesi yüksek ülkelerde, vasıflı işgücünün görece olarak fazlalığı bu ülkeler dış ticaretlerini serbestleştirdiklerinde bu kesimin faydasına olacaktır. Aynı şekilde, vasıfsız işgücü için de tam tersi bir durum geçerlidir. Az gelişmiş ya da

gelişmekte olan ülkelerdeki görece fazla bulunan vasıfsız işgücünün, ticaretin serbestleşmesinden fayda sağlamaları beklenir. Buna karşılık, zengin ülkelerdeki vasıfsız işgücü ile fakir ülkelerdeki vasıflı işgücü ticaretin liberalleşmesi sonucu kaybedenler arasında olacaktır (Midford 1993, Balistreri 1997, Scheve ve Slaughter 2001, 2006, O’Rourke ve Sinnott 2002).

Heckscher-Ohlin’in öne sürdüğü faktör donatımı teoremi önemli bir başka varsayımı da içinde barındırmaktadır: Bir ülkede hangi üretim faktörü bolsa, o ülke, üretiminde o faktörü yoğun olarak kullanan mallarda göreceli avantaja sahiptir, dolayısıyla o malların üretimine önem verir ve bu malları ihraç eder. Bu da demektir ki emek yoğun ülkeler emek yoğun malları, sermaye yoğun ülkeler ise sermaye yoğun malların üretiminde göreceli avantaja sahiptirler ve ihracatları ağırlıklı olarak bu mallardan oluşur. Bu varsayımdan hareketle, dış ticaret tutumlarının oluşmasında bireylerin istihdam edildikleri sektörlerin de önemli bir belirleyici olduğu sonucuna varılabilir. Buna göre, bir ülkenin diğer ülkelere göre görece dezavantajlı sektörlerinde çalışanların, ticaretin liberalleşmesine karşı çıkmaları, ve ekonomide korumacı bir anlayışı desteklemeleri beklenmelidir. . Buna karşılık, bir ülkedeki zengin üretim faktörüne bağlı olarak, verimli ve rekabet gücü yüksek, dolayısıyla ihracatçı üreticiler, ticaretin liberalleşmesi sonucu daha fazla ihracat imkanı bulacaklar, aynı zamanda varsa üretimlerinde gerekli olan ithal girdiler için daha az döviz ödemek zorunda kalacaklar, ve neticesinde üretim maliyetlerini düşüreceklerdir. Bu da emek yoğun ülkelerde emek yoğun, sermaye yoğun ülkelerde ise sermaye yoğun malların üretildiği sektörlerde iş sahibi olanların serbest ticareti desteklemesi, buna karşılık emek yoğun ülkelerde sermaye yoğun, sermaye yoğun ülkelerde ise emek yoğun malların üretiminin yapıldığı sektörlerde çalışanların ise serbest ticarete karşı bir pozisyon alacakları sonucunu doğurur (Magee 1978, Irwin 1996).

Heckscher-Ohlin modeli, bireylerin sektörler arası geçiş maliyetini yok saymıştır ki bu kısa vadede çoğunlukla mümkün değildir. Bu durum göz önüne alındığında, vasıflarını kolaylıkla başka sektörlerde kullanabilecek olan bireylerin, ticaretin liberalleşmesi sonucu oluşacak yeni sektörel dağılımdan görece daha az, bununla beraber, vasıflarını başka sektörlerde kolaylıkla transfer edeme-

yecek olan bireylerin ise bu durumdan daha fazla etkileneceği öngörülebilir. Her ne kadar sektörler arası geçiş maliyeti sektör spesifik bir dizi faktöre bağlı olduğundan, ayrıntılı hesabı daha derin ekonomik modellemeler gerektirse de, Scheve ve Slaughter’ın belirttiği gibi, eğitim seviyesi yüksek bireylerin daha düşük eğitim ve vasıf seviyesine sahip çalışanlara oranla olası sektörler arası geçişten daha az etkilenmeleri beklenmelidir (2006, s.59).

Faktör donatımı modelinin haricinde dış ticaret politikası tercihlerinin oluşmasında ayrıca bireyin refahına dayalı olmayan, ancak birey tarafından savunulan değerler bütünü, kültürel aidiyet ve siyasi ideolojiden beslenen bir dizi etmen de bulunmaktadır. Bu etkenlerden en önemlisi bireyin toplumdaki kültürel birlik ve ulusal kimlik gibi olgular hakkında sahip olduğu düşünce ve tercihlerdir (Inglehart, Nevitte ve Basanez 1996, 166). Ticaretin serbestleşmesi ve dışarıdan mal ve hizmet alımının önündeki engellerin kalkması, o ülke piyasasındaki mal kompozisyonu bütünüyle değiştirecek, bu süreçte rekabet edemeyen bazı yerel üreticilerin piyasadan çıkmalarına neden olacak, ve yabancı marka malların tüketici beğenisine sunulması ile kültürel bir değişimin önünü açacak bir gelişmedir, (Cohen 2001, Goff 2000, Inglehart vd. 1996). Dolayısıyla, dış ticaretin serbest bırakılması aynı zamanda sosyal ve siyasal bir karardır. Her toplumda kaçınılmaz olarak belli kesimler ulusal kimliği daha dar çizgilerle, daha dışlayıcı ve katı bir şekilde yorumlarken, belli kesimler daha kapsayıcı, ve geniş bir yorumu tercih ederler. Buna paralel olarak, daha milliyetçi ve ulusal kimlik üzerine hassasiyetleri yüksek kişilerin dış ticaretin liberalleşmesine daha karşı olmaları beklenebilir (Mayda ve Rodrik 2005). Bu kişiler ayrıca, ticaretin liberalleşmesi sonucu bir ülkenin kendi politikalarını belirleme ve izleme yetkinliğinin, yani egemenliğinin zedeleneceği düşüncesini taşırlar. Bu tür milliyetçi söylemin özellikle ideolojik çizgide aşırı sağda yoğunlaştığı düşünülürse, kendini ideolojik eksende sağda tanımlayanların serbest ticarete karşı olacakları sonucuna varılabilir.

İdeolojik olarak aşırı solda duranların ise, farklı nedenlerle serbest ticarete karşı durmaları beklenebilir. Serbest ticaretin sonucu olarak, özellikle gelişmiş ülkelerdeki emek yoğun mal üretiminin emek gücü olarak zengin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere transferi sonrası gelişmiş ülkeler-

de ortaya çıkacak işsizlik sorunu ve artan işsizliğin özellikle sosyal devletlerde yaratacağı tahribat bu pozisyonun en önemli sebebidir (Medrano ve Braun, 2011,454). Ayrıca, bu süreç sonucu az gelişmiş ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran çok düşük maaşla, daha kötü şartlarda çalışmaya itilen önemli bir kesimin varlığı ve küresel ölçekte ülke içi gelir adaletsizliklerinin hızla artması da, sol ideolojinin uluslararası dayanışma ilkesi ile çatışacak, kendini aşırı solda tanımlayan bireylerin küreselleşme karşısı bir söylem geliştirmelerine neden olacaktır (Kaplinsky 2013).

Bireylerin dış ticaretle ilgili tutumlarının oluşmasında yaş ve eğitimin de önemli etkenler olabileceğini öne süren argümanlar bulunmaktadır. Yaş ve eğitim kişinin dünyaya ne ölçüde açık olacağı, ve kozmopolit ve post-modern düşünceleri ne ölçüde içselleştirebileceği ile doğru orantılıdır (Inglehart vd. 1996). Daha genç kuşaklar, özellikle de iletişim olanaklarının hızla arttığı küreselleşen dünyada içinde buldukları topluluğun dünya ile daha sıkı bir entegrasyon kurmasını doğal durum olarak kabul edecekler, ve siyasi karar alıcılardan bunu aktif olarak talep edeceklerdir. Bu nedenle genç kuşakların sosyal ve kültürel alanlarda olduğu gibi ticaretle de dışa açılma ve serbestleşmeye daha fazla destek olmaları beklenir (Ranking 2001, 356). Bunun tersi olarak ise görece yaşlı kuşakların, serbest ticaretin getireceği risklerden kaçınması ve daha korumacılık yanlısı olmaları beklenir (Mayda ve Rodrik,13)

Benzer bir dinamik eğitim seviyesi için de geçerlidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe, özellikle üniversite eğitimi sonrası, kişi belli bir fikri olgunlaşma sürecinden geçecek ve farklı kültürlere daha açık olacaktır. Bu da daha yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerin dış ticaretle serbestleşmeye daha fazla destek vermeleri varsayımını doğurur. Aynı zamanda, yüksek eğitim seviyesi, serbest ticaretin artı ve eksilerini daha yetkin bir şekilde muhakeme etme becerisini arttıracak, ve kişilerin siyasi yönlendirme gibi dış etkenlerden bağımsız pozisyon almalarını kolaylaştıracaktır. Bununla beraber serbest ticaret anlaşmaları ve ekonomik liberalleşme, kompleks ve çok katmanlı sonuçlarını irdelemek için belli oranda ekonomi bilgisi isteyen spesifik konulardır. Ekonomi bilgisi ise eğitim seviyesi ile ilişkili olmakla beraber, tek başına eğitim seviyesinin bir fonksiyonu olarak sayılamaz. Nitekim bazı çalışmalar, ekonomi bilgisine etki eden

yaş, ırk, gelir, ebeveyn tesiri gibi bir dizi etkeni ortaya koyduğu gibi (Walstad 1997), ekonomi bilgisinin dış ticaretle liberalizasyon dahil ekonomiyle ilgili bir çok konuda bireylerin tutumlarının oluşmasında belirleyici etkenlerinden biri olduğunu göstermiştir (Beaulieu 2002, Gabel 1998, Baker 2003).

Genel olarak ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdan duyulan tatmin de önemli bir belirleyicidir. Birey ülkedeki ekonomik göstergelerin yeterli seviyede olduğuna inanıyorsa, ticaretin serbestleşmesi sonucu oluşacak risklere karşı kendini daha güvenli hissedecek, ve ekonomik olarak dışa açılmaya daha fazla destek verecektir. Ancak birey ülke ekonomisini tatmin edici bir seviyede bulmuyorsa, risk algısını artıracak ve daha korumacı bir ticaret politikası arzulayacaktır (Cline 1989).

Gelir seviyesi, potansiyel olarak bir diğer belirleyici faktördür. Serbest ticaret piyasadaki fiyatlar da düşüşe yol açacak, aynı zamanda mal çeşitliliğini arttıracak ve dolayısıyla tüketimi artacaktır. Bu durumda tüketim gücü olan, yüksek gelirli kesimlerin, serbest ticaret anlaşmalarına ve dış ticaretin liberalleşmesine destek vermeleri beklenebilir (Baker 2005, Urbatsch 2013, 202). Yapılan bazı çalışmalar yüksek gelirli kişilerin ayrıca kozmopolit değerlere daha açık oldukları ve daha kapsayıcı ve geniş bir ulusal kimlik tanımından yana oldukları belirlemiştir ki bu da bu kişilerin ticaretin liberalleşmesine karşı tutumlarına pozitif yönde etki edecektir (Citrin vd. 1994).

Araştırma Metodolojisi

Bu makalede kullanılan data Türkiye temsili örneklemede, 16 şehirde 1485 kişi ile yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilmiştir³. Katılımcılar tabakalı örnekleme (stratified sampling) metodu ile belirli cinsiyet, yaş, il ve sosyoekonomik statü (SES) gruplarından oransal olarak rasgele seçilmiştir. Ankette, katılımcılara ağırlıklı olarak dış politika ve ekonomi alanlarında bir dizi sorulmuş, bunun yanında standart kontrol değişkenlerini de ölçmek üzere çeşitli sorular yöneltilmiştir.

3 Osman Sabri Kıratlı tarafından yürütülen anket çalışması Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri kapsamında desteklenmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkeni, serbest ticaret anlaşmalarına destektir. Bu değişken iki farklı sorudan elde edilen cevaplar üzerinden ölçülmüştür. Bu iki sorudan ilkinde deneklere “Serbest Ticaret Anlaşmaları dediğimde, Gümrük Birliği Anlaşması ve Türkiye’nin 17 ülkeyle yapmış olduğu, gümrük vergisiz ticaret yapmayı sağlayan anlaşmalarından bahsediyorum. Sizce, Türkiye başka ülkelerle bu türden serbest ticaret anlaşmaları imzalamalı mıdır, yoksa imzalamamalı mıdır?” soru cümlesi, ikincisinde ise “Bugün birçok insan küreselleşme olgusundan bahsetmekte ve bugünün dünyasında ülke ekonomilerinin birbirine daha fazla bağlandığını (entegre olduğunu) iddia etmekte. Sizce, Türkiye, bahsedilen küreselleşme olgusunu destekleyici çaba sarf etmeli midir yoksa bu yönde bir çaba sarf etmemeli midir?”, soru cümlesi yöneltilmiş, her iki soru için de biri olumlu, biri olumsuz iki seçenek sunulmuş, konu hakkında fikri olmayan veya cevap vermek istemeyenler ise ayrıca kodlanmıştır.

Bağımsız değişkenlerden ekonomik durumdan duyulan tatmin benzer şekilde iki farklı soruyla ölçülmüştür. Birinci soru, “Şu anki ekonomik durumunuzu ne kadar tatmin edici buluyorsunuz?” şeklinde verilmiş olup, ikinci soruda denekten gelecek ile ilgili bir yargıda bulunması istenmiştir. Bu soru “Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik durumun önümüzdeki 1 yıl içinde nasıl bir gelişme göstereceğini değerlendirir misiniz?” şeklinde formüle edilmiştir. Her iki soru da beşli skala üzerinden değerlendirilmeye sunulmuştur.

Deneklerin milliyetçi duygularını ölçmek amacıyla deneklerden “Türk vatandaşı olmaktansa başka bir ülkenin vatandaşı olmayı tercih ederim” önermesine ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bunun haricinde, deneklerin ticaretin liberalleşmesi ve ekonomik küreselleşme gibi kompleks olgular hakkında ne ölçüde bilgi ve fikir sahibi olduklarına yönelik bir değişken eklenmiştir. Bu değişkeni ölçmek üzere, deneklerden serbest ticaretin en az bir olası sonucunu söylemeleri istenmiş, verilen açık uçlu cevaplar kategorize edilerek, bunların arasından normatif kökenli (örn. çok kötü olur, iyi olur vs.) ve herhangi bir argumantasyon içermeyen (örn. ekonomi çöker, gelişiriz vs.) cevaplar ayıklanmış, en az bir doğru cevap verenlere pozitif (1), diğerlerine ise negatif (0) notu verilmiştir. Buna göre açık uçlu alınan 1123 cevaptan 555 tanesi pozitif olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak, ankete katılanlardan istenen detaylı meslek grubu verilerine dayanılarak, sekiz farklı sınıflandırma yapılmıştır. Bu gruplardan ilkinin ev kadını ve öğrenciler, ikincisini işsizler, üçüncüsünü, küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesinden en fazla etkilenmesi beklenen grup olan işçiler, dördüncüsünü ustabaşı, kalfa ve yönetici olmayan memur ve teknik elemanlar, beşincisini, maaşlı çalışan yöneticiler ve orta ve üst düzey memurlar, altıncısını, kıdemli nitelikli uzman ve beyaz yakalılar, yedincisini, kendi işini yapan ya da tek başına çalışanlar, ve son olarak sekizincisini, altında çalışanları bulunan iş yeri sahipleri oluşturmuştur⁴. Burada amaç, Heckscher-Ohlin modelinin varsayımları doğrultusunda ülkedeki zengin üretim faktörlerine bağlı olarak, meslek gurubu aidiyetinin dış ticarete liberalleşmeye etkisi olup olmadığını test etmektir.

Yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, hane halkı geliri ve sol-sağ ekseninde ideolojik aidiyet gibi bir dizi değişkeni ölçecek sorular da ankette yer almış ve regresyona kontrol değişkenleri olarak dahil edilmiştir. Bu değişkenlerden yaş sürekli değişken olarak ölçülürken, eğitim seviyesi görüşmecilerin son mezun oldukları okul seviyesine göre (örn. İlköğretim, lise, lisans vs.) sınıflandırılarak sıralı değişken olarak kodlanmıştır. Hane halkı geliri ise görüşmecilere belirli aralıklardan oluşan gelir seviyeleri sunulmuş, elde edilen veri, hane halkı birey sayısına göre düzeltilmiştir. Son olarak regresyon analizinde, bağımlı değişkenin ikili değişken olması nedeniyle, olumsuzluk içeren ve fikri yok/cevap yok cevaplarına 0, Türkiye ‘STA imzalamalıdır’/‘küreselleşmeye destek vermeli-dir’ cevaplarına 1 atanarak, ikili lojistik regresyon modeli uygulanmıştır.

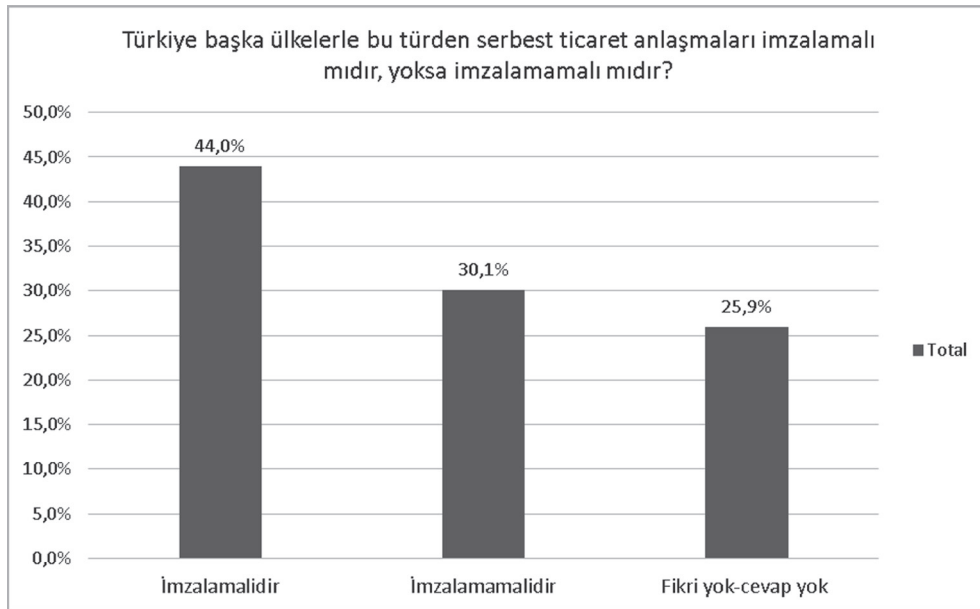
4 Daha detaylı sektör sınıflandırmasının analize dahil edilmesinin daha geçerli sonuçlar sağlayacağı öne sürülebilir. Ancak, bu noktada, yurtdışında benzer çalışmalarda karşılaşılan bir sorunla bu çalışmada da karşılaşıldığı belirtilmelidir. Anketlerde sektör gruplarının detaylı sınıflandırılması en az iki nedenden dolayı yeterince geçerli sonuçlar vermeyebilmektedir: birincisi, açık uçlu alınan cevaplar, kodlamada kullanılan sınıflandırma ve yapan kişilere göre farklı biçimde kodlanabilmektedir. İkincisi, ve daha önemlisi ise, anket katılımcıları, açık uçlu olarak hangi meslek ve sektör grubuna ait oldukları konusunda ya doğru kodlayıcı tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bilgi ve cevaplar ver(e)memektedirler.

Bulgular ve Tartışma

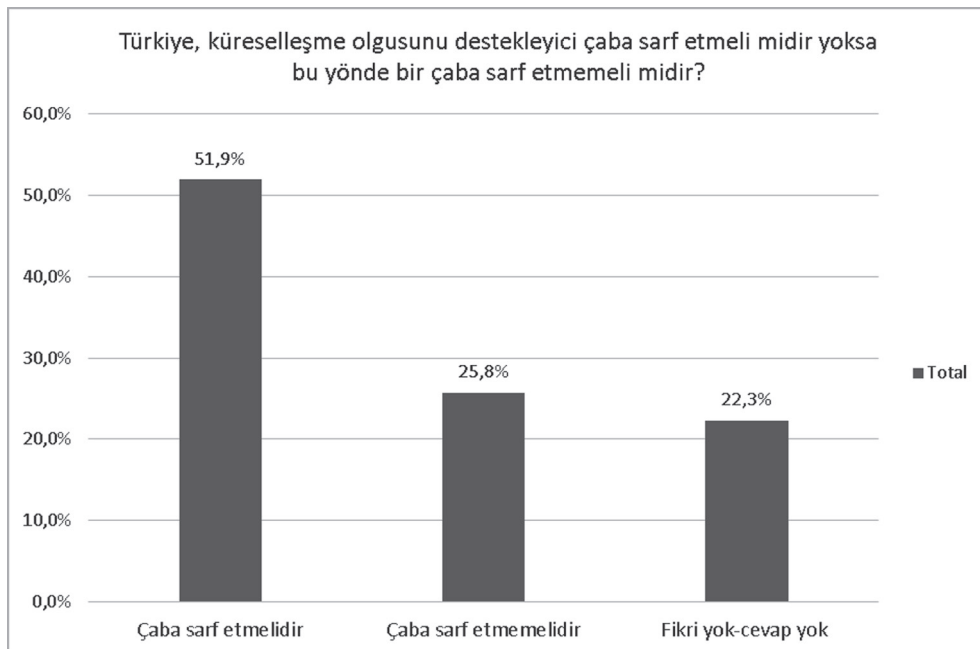
Regresyon analizine geçmeden önce bağımlı değişkeni ölçmek üzere sorulan sorulara ilişkin kitle verilerini incelemek yerinde olacaktır. Gerçekleştirilen anket çalışmasında Türkiye'nin başka ülkelerle STA imzalayıp imzalamaması gerektiğine yönelik soruda katılımcıların yüzde 44'ü Türkiye'nin başka ülkelerle serbest ticaret anlaşmaları imzalamasını desteklerken, yüzde 30.1'i Türkiye'nin bu tür anlaşmaları imzalamaması gerektiği yö-

nünde düşünce belirtmişlerdir. Bu soruda, yüzde 25.9'luk bir kesim ise fikir belirtmemiştir. Bağımlı değişkeni ölçmek için kullanılan ikinci soru olan Türkiye'nin küreselleşme olgusunu destekleyici adımlar atıp atmaması gerektiği yönündeki soruya ise katılımcıların yüzde 51.9'u Türkiye'nin bu yönde çaba sarf etmesi gerektiğini, 25.8'i ise böyle bir çaba sarf etmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sorudaki fikri yok/cevap yok oranı ise bir önceki soruya oranla üç puanın üzerinde bir düşüşle 22.3'te kalmıştır.

Grafik 1: Türkiye'de STA'lara verilen destek

Grafik 2: Türkiye'de küreselleşmeye verilen destek

İki sorudan elde edilen toplu verilerin birbirleriyle yüksek bir içsel tutarlılığı olduğu görülmektedir. Burada dikkat çekici bir nokta, katılımcıların STA'lara oranla küreselleşme olgusuna daha sıcak baktıklarıdır. Küreselleşme (ya da globalleşme) serbest ticareti içinde barındıran, ancak tanımı gereği ekonomik entegrasyonla sınırlı tutulamayacak, tam tersine bir dizi siyasal, kültürel ve teknolojik değişimi de içeren bir süreçtir. Bu anlamıyla serbest ticarete oranla daha fazla sayıda bireyin yaşamına daha belirgin etkiler yapmakta, bu da bireylerin bu konuda pozisyon almasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede, başta yazılı ve sosyal medya olmak üzere, hakim söylemlerin küreselleşme olgusuna yaptıkları tutarlı ve devamlı

vurgu, bu pozisyonun daha çok olumlu bir şekil almasına neden olmaktadır (örn. Hay ve Rosamond 2002, Fiss ve Hirsch 2005).

Serbest Ticaret Anlaşmaları ve küreselleşmeye destekle ilgili bu iki farklı sorudan elde edilen bireysel veriler üzerinden gerçekleştirilen regresyon analizinin de birbirleriyle oldukça tutarlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Buna göre her iki analizde de çok yüksek düzeyde istatistiki anlamlılık gösteren beş bağımsız değişken bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla yaş, şu anki durumdan duyulan ekonomik tatmin, kişi başına düşen hane geliri, Türk vatandaşlığı olmaktan duyulan gurur ve STA'lar ile ilgili bilgi seviyesidir.

Tablo 1: Regresyon analiz sonuçları

	STA Destek	Küreselleşme Destek
Yaş	-0,01*** (0,00)	-0,01*** (0,00)
Cinsiyet	-0,04 (0,13)	-0,08 (0,13)
Ekonomik Durum Şuan	0,26*** (0,06)	0,33*** (0,06)
Ekonomik Durum Gelecek	-0,11* (0,06)	-0,07 (0,06)
Hane Gelir	0,47*** (0,10)	0,35*** (0,10)
Sol-Sağ	-0,00 (0,02)	-0,01 (0,02)
Vatandaşlık Gurur	-0,23*** (0,05)	-0,16*** (0,05)
Eğitim	0,01 (0,03)	-0,04 (0,03)
STA Bilgi	0,56*** (0,11)	0,76*** (0,12)
meslek		
1 (işsiz)	-0,00 (0,24)	-0,00 (0,24)
2 (işçi)	-0,34** (0,15)	-0,14 (0,15)
3 (teknik eleman)	-0,53** (0,27)	0,31 (0,27)
4 (maaşlı yön)	-0,27 (0,43)	0,08 (0,44)
5 (nitelikli uzman)	-0,30 (0,42)	-0,29 (0,43)
6 (serbest is)	-0,56*** (0,22)	-0,46** (0,21)
7 (isyeri sahibi)	-0,33 (0,34)	-0,56 (0,34)
_cons	0,08 (0,38)	0,28 (0,38)
Log likelihood	-961.27	-960.57
Pseudo R2	0.0605	0.0644

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

N = 1485

İstatistiki anlamlılık derecesi çok yüksek ve regresyon katsayısı negatif olan ilk değişken yaştır. Buna göre yaşı genç bireylerin, yaşı fazla olanlara oranla hem STA hem de küreselleşmeye daha fazla destek verdikleri görülmektedir. Bu da bize yaşlandıkça daha güvenli, riskten kaçınan ve ko-

rumacı eğilimlerin arttığını öne süren açıklamaların Türkiye örnekleminde geçerli olduğunu göstermektedir. Regresyon katsayısı negatif olan bir diğer değişken milliyetçilik derecesidir. Milliyetçilik seviyesini Türk vatandaşı olmaktan duyulan gurur üzerinden ölçen bu çalışmada, Türk vatan-

daşı olmaktan daha fazla gurur duyan kişilerin serbest ticarete daha eleştirel baktıkları saptanmıştır. Bu bulgu, bireylerin ticaretin serbestleşmesi gibi kendi çıkarlarını direk olarak etkileme potansiyeline sahip ekonomik bir konuyu yalnızca kar-zarar hesabı üzerinden değil, kendileri için inşa ettikleri sosyal ve siyasal kimlik, ve o kimliğin olumladığı davranış ve tercih kalıplarını da dahil ederek değerlendirdiklerini işaret etmektedir. Bu da spesifik olarak serbest ticaret konusunda kamuoyunu ikna edecek adımların bireylerin ekonomik sınırların kalkmasıyla gerçekleşecek milli ve yerel olanın kaybolacağı, yabancılara ait kültürel kodların ülkenin sosyal dokusunu değiştireceği, veya gençlerin kendi geçmişleri ve halklarıyla bağlarını zayıflatacağı gibi özünde kimlikle ilgili olan endişelerin giderilmesinden geçtiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Regresyon katsayısı pozitif ve istatistiki anlamlılık derecesi çok yüksek olan üç değişkenden ilki ekonomik durumdan duyulan tatminidir. Ekonomik durumdan duyulan tatminin ticaretin liberalleşmesine pozitif etki yapması iki sebeple açıklanabilir: Birincisi, mevcut ekonomik durumdan tatmin olan kişilerin, iş emniyetine sahip, düzenli bir geliri olan, giderlerini belirli bir düzen içinde ödeyebilen kişiler olduğu varsayılabilir. Neo-klasik ticaret teorilerine göre, dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasının en önemli ve büyük etkisinin tüketici fiyatlarına yansyacağı düşünülürse, belirli mal ve hizmet gruplarını düzenli olarak tüketen bu kişiler için tüketici fiyatlarında yaşanması beklenen düşüş ticaretin liberalleşmesine desteği arttıracaktır. İkincisi ise ekonomik durumdan tatmin olan kişilerin dış ticaretin önündeki engellerin kalkması sonucu oluşacak risk faktörlerinden gerek hane halkı gerek ise ülke olarak görece daha az etkilenecekleri inancına sahip olmalarıdır.

Regresyon analizinde yüksek düzey istatistiki anlamlılık gösteren ve katsayısı pozitif ikinci değişken kişi başı hane halkı geliridir. Bu durum kişi başına düşen hane halkı geliri yükseldikçe, küreselleşme ve serbest ticaret anlaşmalarına verilen desteğin arttığını göstermektedir. Katsayı analizine göre, kişi başı hane halkında her bir birim artış, serbest ticaret anlaşmasına destek değişkenini 1.6, küreselleşmeye destek değişkenini ise 1.4 oranında arttırmaktadır. Hane halkı geliri değişkeninden elde edilen sonuç, ekonomik durumdan duyulan tatmin değişkeninin açıklaması olarak önerilen tüketici fiyatlarında düşüş beklentisi, ve dü-

şük risk algısı açıklamalarını destekler niteliktedir. Ancak kişi başı hane halkı geliri yüksek, ekonomik risklere karşı kendini güvenli hisseden ve büyük olasılıkla daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin küreselleşme ve serbest ticaret anlaşmalarına daha fazla destek veren kişiler olması aynı zamanda açıklanması gereken bir soruna da işaret etmektedir, zira Heckscher-Ohlin modeli bize Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde vasıflı işgücünün ekonomik liberalizasyonun kaybedenleri arasında olacaklarını ve bu nedenle dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılması sürecine karşı çıkacaklarını söylemektedir. Bu da iki ihtimali ortaya çıkarmaktadır: Ya Heckscher-Ohlin modeli özel olarak Türkiye’de, genel olarak ise gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde tamamıyla geçerli değildir, ya da Türkiye’de ekonomik durumdan duyulan tatmin ve hane halkı geliri değişkenleri eğitim parametreleri ile birebir ilişki içinde değildir, ve vasıf seviyesinin göstergesi olarak kullanılamazlar. Bu durum daha derinlemesine incelenmesi gereken bir soru olarak kalmaktadır.

Katsayısı pozitif ve etkisi yüksek olan son değişken ticaretin liberalleşmesi ile ilgili sahip olunan bilgi seviyesidir. Bu da serbest ticaret ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olanların serbest ticaret anlaşmalarının imzalanmasına daha fazla destek verdiği anlamına gelmektedir. Regresyon analizi dahilinde yapılan katsayı analizi, bize bilgi seviyesinde her bir birimlik artışın, bağımlı değişkenlerden serbest ticaret anlaşmalarına desteğin pozitif çıkma olasılığını 1.8, küreselleşmeye desteğin pozitif çıkma olasılığını ise 2.1 kat arttırdığını göstermektedir ki bu oranlar tüm bağımsız değişkenler içinde en yüksek oranlardır. Konu hakkındaki bilgi birikimi ticaret ve küreselleşme konularına farklı perspektiflerden bakmayı ve olası sonuçları gerçekçi bir şekilde muhakeme etmeyi kolaylaştıracaktır. Yetersiz bilgi birikimi ise, bireylerin özellikle serbest ticaret gibi etkisi farklı kesimlere farklı şekillerde yansyacak, ve kapsamlı bir kar zarar hesabı yapılmasının konu uzmanı olmayan bireyler için oldukça zor olduğu, çok katmanlı bir konuda, daha ihtiyatlı ve riskten kaçınır bir tutum almalarına yol açacaktır. Ekonomi bilgisinin bağımsız değişken üzerinde çok yüksek bir istatistiki anlamlılığı olmasına karşın, eğitim seviyesinde benzer anlamlılık seviyelerinin elde edilememiş olması, aynı zamanda eğitim seviyesinin ekonomi bilgisinin gelişmesinde tek etmen olmadığı varsayımını da destekler görüntüdedir.

Bu beş değişken haricinde, öğrenci ve ev kadınları baz grup alınarak gerçekleştirilen meslek analizinde tek başına çalışan dükkan sahibi ya da esnaf grubuna dahil olmanın her iki bağımlı değişken üzerinde de orta ve yüksek düzeyde istatistiksel anlamlılık gösterdiği görülmüştür. Regresyon katsayısının negatif ve daha da önemlisi, ticaretin serbestleşmesinden birincil derecede etkilenecek olan işçilerin katsayısının daha düşük bir değer alması, bu gruba dahil kişilerin, hem baz grubu hem de beklentilerimizin aksine işçilere oranla küreselleşme ve serbest ticarete daha az destek verdiğini göstermektedir. Nitekim gerçekleştirilen margin analizine göre, diğer tüm değişkenler sabit tutulduğunda bu gruba mensup herhangi bir kişinin serbest ticaret anlaşmalarına destek verme ihtimalinin yalnızca yüzde 37.9 olduğu görülmüştür. Her ne kadar bu sonuç, bu meslek grubuna mensup kişilerin ekonomik nedenlerden ziyade küreselleşme ve dışa açılmanın sosyal ve kültürel etkileri üzerinden bir pozisyon geliştirdiklerini düşündürtse de, daha geçerli bir cevap için daha derinlemesine çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç

Bu makalede Türkiye’de bireylerin dış ticarete liberalleşme ve serbest ticaret anlaşmalarına ne ölçüde destek verdikleri ve bu desteğin altında yatan nedenlerin neler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Uluslararası politik ekonomi literatüründe ülkedeki üretim faktörlerinin dağılımı ve kişinin çalıştığı sektör, milliyetçi kaygılar, yaş, eğitim, konu hakkına bilgi birikimi, gelir seviyesi gibi bir dizi değişkenin etkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların çok büyük bir çoğunluğunun gelişmiş Batı ülkelerinde yapılmış olması, varılan sonuçların gelişmekte olan veya az gelişmiş bir ekonomiye sahip, aynı zamanda farklı kültürel kodlardan gelen ülkelere de ne ölçüde dış geçerliliğe sahip olduğu konusunda soru işaretlerinin doğmasına neden olmaktadır. Bu makalede literatürdeki bu boşluktan hareketle, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan Batı ülkelerinden ayrılan Türkiye’de bireylerin serbest ticarete karşı tutumları incelenmiştir. Türkiye temsili, 1485 kişiden oluşan bir örnekleme gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen data üzerinde yapılan regresyon analizinde varılan sonuçlara göre, daha genç, kişi başına düşen hane halkı geliri daha yüksek, milliyetçilik duyguları daha seyrek, ekonomik durumundan daha fazla tatmin du-

yan ve ekonomik liberalizasyonun olası sonuçları hakkında daha fazla bilgi sahibi kişilerin başka ülkelerle imzalanan serbest ticaret anlaşmaları ve küreselleşme olgusuna daha fazla destek verdikleri görülmüştür. Aynı şekilde, yaş arttıkça, kişi başına düşen hane geliri yükseldikçe, milliyetçilik duyguları yoğunlaştıkça ekonomik durumdan duyulan tatmin azaldıkça ve konuyla ilgili bilgi seviyesi düştükçe, serbest ticaret anlaşmaları ve küreselleşmeye verilen destek seviyesinin de gerilediği görülmüştür. Buna karşılık, cinsiyet, ideolojik oryantasyon, ve eğitim seviyesi gibi faktörlerin bireylerin ticaretin liberalizasyonu konusundaki tutumlarına herhangi bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Son olarak her ne kadar benzer çalışmaların aksine, işçi meslek grubuna ait olmanın bağımlı değişkenler üzerine bir etkisi saptanamamış olsa da, tek başına çalışan küçük esnafın iki sürece de daha olumsuz baktıkları görülmüş, bu durum daha detaylı araştırmalarla açıklanması gereken bir soru olarak bırakılmıştır.

Kaynakça

- ARDANAZ, Martin, M. MURILLO, and Pablo M. PINTO. (2013) "Sensitivity to Issue Framing on Trade Policy Preferences: Evidence from a Survey Experiment." *International Organization* 67, no. 02: 411–37.
- BAKER, Andy. (2005) "Who Wants to Globalize? Consumer Tastes and Labor Markets in a Theory of Trade Policy Beliefs." *American Journal of Political Science* 49, no. 4: 924–38.
- . (2003) "Why Is Trade Reform so Popular in Latin America?: A Consumption-Based Theory of Trade Policy Preferences." *World Politics* 55, no. 03: 423–55.
- BALISTRERI, Edward J. (1997) "The Performance of the Heckscher-Ohlin-Vanek Model in Predicting Endogenous Policy Forces at the Individual Level." *Canadian Journal of Economics*, 1–17.
- BEAULIEU, Eugene. (2002) "Factor or Industry Cleavages in Trade Policy? An Empirical Analysis of the Stolper-Samuelson Theorem." *Economics & Politics* 14, no. 2: 99–131.
- BROCK, William A., and Stephen P. MAGEE. (1978) "The Economics of Special Interest Politics: The Case of the Tariff." *The American Economic Review*, 246–50.
- CITRIN, Jack, Ernst B. HAAS, Christopher MUSTE, and Beth REINGOLD. (1994) "Is American Nationalism Changing? Implications for Foreign Policy." *International Studies Quarterly*, 1–31.
- CLINE, William R. (1989) "Macroeconomic Influences on Trade Policy." *The American Economic Review*, 123–27.
- COHEN, Edward S. (2001) "Globalization and the Boundaries of the State: A Framework for Analyzing the Changing Practice of Sovereignty." *Governance* 14, no. 1: 75–97.

- DORUSSEN, Han, and Michael TAYLOR. (2003) *Economic Voting*. Routledge.
- DUINA, Francesco G. (2006) *The Social Construction of Free Trade: The European Union, NAFTA, and Mercosur*. Princeton University Press.
- FISS, Peer C., and Paul M. HIRSCH. (2005) "The Discourse of Globalization: Framing and Sensemaking of an Emerging Concept." *American Sociological Review* 70, no. 1: 29–52.
- GABEL, Matthew J. (1998) "Economic Integration and Mass Politics: Market Liberalization and Public Attitudes in the European Union." *American Journal of Political Science*, 936–53.
- GOFF, Patricia M. (2000) "Invisible Borders: Economic Liberalization and National Identity." *International Studies Quarterly* 44, no. 4: 533–62.
- HAY, Colin, and Ben ROSAMOND. (2002) "Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives." *Journal of European Public Policy* 9, no. 2: 147–67.
- HERRMANN, Richard K., Philip E. TETLOCK, and Matthew N. DIASCRO. (2001) "How Americans Think about Trade: Reconciling Conflicts among Money, Power, and Principles." *International Studies Quarterly* 45, no. 2: 191–218.
- INGLEHART, Ronald, Neil NEVITTE, and Miguel BASANEZ. (1996) *The North American Trajectory: Cultural, Economic, and Political Ties among the United States, Canada, and Mexico*. Cambridge Univ Press.
- IRWIN, Douglas A. (1996) "Trade Policies and the Semiconductor Industry." In *The Political Economy of American Trade Policy*, 11–72. University of Chicago Press.
- KAPLINSKY, Raphael. *Globalization, poverty and inequality: Between a rock and a hard place*. John Wiley & Sons, 2013.
- LEWIS-BECK, Michael S., and Mary STEGMAIER. (2000) "Economic Determinants of Electoral Outcomes." *Annual Review of Political Science* 3, no. 1: 183–219.
- MACKUEN, Michael B., Robert S. ERIKSON, and James A. STIMSON. (1992) "Peasants or Bankers? The American Electorate and the US Economy." *American Political Science Review* 86, no. 03: 597–611.
- MARGALIT, Yotam. (2012) "Lost in Globalization: International Economic Integration and the Sources of Popular Discontent¹." *International Studies Quarterly* 56, no. 3: 484–500.
- MARKUS, Gregory B. (1992) "The Impact of Personal and National Economic Conditions on Presidential Voting, 1956–1988." *American Journal of Political Science*, 829–34.
- . (1988) "The Impact of Personal and National Economic Conditions on the Presidential Vote: A Pooled Cross-Sectional Analysis." *American Journal of Political Science*, 137–54.
- MAYDA, Anna Maria, and Dani RODRIK. (2005) "Why Are Some People (and Countries) More Protectionist than Others?" *European Economic Review* 49, no. 6: 1393–1430.
- MEDRANO, Juan Díez, and Michael BRAUN. (2012) "Uninformed Citizens and Support for Free Trade." *Review of International Political Economy* 19, no. 3: 448–76.
- MIDFORD, Paul. (1993) "International Trade and Domestic Politics: Improving on Rogowski’s Model of Political Alignments." *International Organization* 47, no. 04: 535–64.
- NADEAU, Richard, and Michael S. LEWIS-BECK. (2001) "National Economic Voting in US Presidential Elections." *Journal of Politics* 63, no. 1: 159–81.
- OHLIN, Bertil. (1933) "International and Interregional Trade." *Harvard Economic Studies*, Cambridge, MA.
- O’ROURKE, Kevin H., and Richard SINNOTT. (2006) "The Determinants of Individual Attitudes towards Immigration." *European Journal of Political Economy* 22, no. 4: 838–61.
- RANKIN, David M. (2001) "Identities, Interests, and Imports." *Political Behavior* 23, no. 4: 351–76.
- SCHEVE, Kenneth F., and Matthew J. SLAUGHTER. (2006) "Public Opinion, International Economic Integration, and the Welfare State." *Globalization and Self-Determination: Is the Nation-State Under Siege?*, 51.
- . (2001) "What Determines Individual Trade-Policy Preferences?" *Journal of International Economics* 54, no. 2: 267–92.
- STOLPER, Wolfgang F., and Paul A. SAMUELSON. (1941) "Protection and Real Wages." *The Review of Economic Studies* 9, no. 1: 58–73.
- SURANOVIC, Steven, and Robert WINTHROP. (2014) "Trade Liberalization and Culture." *Global Economy Journal* 14, no. 1: 57–78.
- UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) (2015) "Key Statistics and Trends in International Trade 2015." Son ziyaret: February 2, 2016. http://unctad.org/en/Publication-sLibrary/ditctab2015d1_en.pdf.
- URBATSCH, Robert. (2013) "A Referendum on Trade Theory: Voting on Free Trade in Costa Rica." *International Organization* 67, no. 01: 197–214.
- WALSTAD, William B. (1997) "The Effect of Economic Knowledge on Public Opinion of Economic Issues." *The Journal of Economic Education* 28, no. 3: 195–205.